

NOVÁ PÍSEŇ O PŘEHROZNÉM MORDU. KAZUISTIKA VRAŽD A MORDŮ V KRAMÁŘSKÉ PÍSNÍ 19. STOLETÍ*

Romana Dominika Hrbatová – Jindra Pavelková (Brno)

A New Song about a Horrible Murder. A Case Study of Murder and Manslaughter in 19th-Century Broadside Ballads

Abstract: The article deals with the topic of murder in the broadside ballads published in the Czech lands in the 19th century, with closer attention to two stories from the areas of Mikulov and Teplice. The authors have focused on a comparison of individual prints in terms of language and typographical nuances, including differences in pictorial material. Their work is a continuation of recent extensive research on the issue of the broadside-ballad collection at the Moravian Library in Brno, focusing on four printing centres (Litomyšl, Chrudim, Olomouc and Jihlava), as this provides comparative material on some sub-issues in the present study. The production of these publishing houses was the starting point for the selection of themes and the targeting of two specific songs published repeatedly. For the analysis of these particular songs, however, the production of other presses is also taken into account.

Keywords: broadside ballads – murder – Litomyšl – Jihlava – Olomouc – Chrudim – print production

Předkládaná studie vznikla jako dodatek dlouhodobého projektu, v jehož průběhu byl po několik let zkoumán fond kramářských písní mimo jiné za účelem sestavení *knihy Kramářské písňové texty*.¹ Autorky textu zaujal materiál, který se jim dostával do rukou nejen ve fondech Moravské zemské knihovny v Brně, ale i ve fondech dalších muzeí a knihoven.² V souboru kramářských písní se světskou tematikou se texty věnované mordům sice vyskytují v mnohem menší míře než texty mravoučné či milostné, zajímavé jsou ovšem tím, že tisky z různých tiskáren obsahují určitý text téměř identický. Na tento fakt tato studie upozorňuje, přičemž autorky přináší podrobný pohled na grafickou podobu tisku, časové údaje i strukturu textu.³

Skupina světských kramářských písní vydávaných na českém území byla poměrně různorodého a nestejně zajímavého obsahu; v textech se můžeme setkat s (pro potřeby prezentace různě upraveným) popisem skutečné události, vyprávěný příběh může být ovšem z větší části smyšlený a vycházející z reálných událostí a výsledný text je vystaven na obecných obrazech. Do kramářského zpravodajství se

v počátcích jeho existence dostávaly hlavně události politického a válečného rázu, objevovaly se ale i písně moralistní.⁴ K informování o válečných událostech záhy přibýly zprávy o přírodních katastrofách.⁵

Samostatnou kapitolu pak tvoří písně o loupežnících, hrůzostrašných příbězích a vraždách.⁶ Oblíbeným námětem byl zločin spáchaný v rodině, mezi sousedy či přáteli, kde vyvstával ze sporů mezi manželi nebo rodiči a dětmi. Hlavním důvodem rozepří bývá nevěra (i jen domnělá), závist, touha po majetku, alkoholismus, někdy nejednotnost víry. Objevují se ale i písně o činech profesionálních zločinců často mapující celý život daného zločince (např. Babinského). Velká část námětů z této tematické skupiny měla krátkou životnost, setkáváme se také s příběhy, které jsou přetiskovány po několik desetiletí; objevují se však i náměty, které volně plouvají časem i lokalitami.

Autoři těchto písní se v úvodu povětšinou odvolávají na pravdivost sdělovaného obsahu, ne vždy je však možno popisovaný čin ztotožnit s historickou událostí.⁷ Samo ztotožnění může ztěžovat právě nejasné navázání na datum, kdy

* Studie vznikla v rámci Dlouhodobé koncepce na rozvoj výzkumné organizace – Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK000094862) a Moravská zemská knihovna (DKRVO, MK000094943) za rok 2023.

¹ Viz DUFKA 2022a.

² Romana Dominika Hrbatová se mj. zabývala způsoby získávání kramářských písní muzei a knihovnami viz MACHÁČKOVÁ 2021.

³ Při práci s materiálem byla metodologicky využita srovnávací analýza, v rámci bohatého fondu Moravské zemské knihovny v Brně byly nejprve v světských kramářských písních vytipovány ty s tematikou mordů, které pak byly rozděleny podle okruhů vražd a příběhů. Z nich byly vybrány tisky nejpočetnější co do rozdílných vydání. Výsledná skupina tisků byla následně podrobena detailnímu srovnání obsahu, gramatiky, vizuální podoby sazby a užitých dekoračních prvků.

⁴ SCHEYBAL 1991, s. 76.

⁵ K tomu více viz např. BYDŽOVSKÁ 2010, zejména s. 81 ad.

⁶ SMETANA – VÁCLAVEK 1949, s. 27–29; BENEŠ 1970, s. 49–60.

⁷ GLOMBOVÁ 2020, s. 43–45.

k události došlo, a to přesto, že vydavatelé písní si dávají záležet na tom, aby texty vyznívaly aktuálně, a uvádějí nejčastěji, že k činu došlo přinejmenším *letošní rok*.⁸

Při čtení sledovaných textů se čtenář setkává s detailním líčením popisované události, které je záměrně přehnané a upravené tak, aby bylo co nejpoutavější. Pro písně je typické jednotné schéma stavby textu – je popsána úvodní situace, stručně jsou naznačeny povahy konfliktu, zvrát a dynamiku do textu přináší popis zločinu líčený často velmi expresivně, následuje hledání, dopadení a mnohdy se čtenář dočká závěrečného potrestání (veřejného a často krutého) pachatele/lů. Vše je obvykle završeno smířením všech aktérů příběhu s Bohem. Protože však úkolem těchto textů nebylo pouze bavit či děsit, ale také vychovávat a apelovat na křesťanskou morálku, bývá příběh uzavřen modlitbou.⁹

Cílem předkládané studie je ukázat na dvou skupinách světských kramářských písní přebírání a další šíření popisovaného tématu různými tiskárnami. Hlavními prameny práce jsou tak samotné světské kramářské písně s příběhem vraždy. Výběr konkrétního příběhu (viz níže) ovlivnila četnost různých vydání téhož textu. Sekundárně kramářské tisky u jednoho ze sledovaných příběhů doplnil dobový tisk, který sloužil jako srovnávací materiál pro možnou dataci události.

V produkci námi sledovaných tiskáren¹⁰ z Litomyšle, Olomouce, Jihlavy a Chrudimi se objevují popisy mordů lokalizovaných do konkrétního místa, omezené pouze na zemi (Rusko,¹¹ Morava¹²) či bez uvedení lokalizace.¹³ Z konkrétních míst, kde mělo dojít ke zločinným aktům, reflektují sledované tiskárny např. Schwarzwald v Sasku (Německo),¹⁴ Ullersdorf (Německo),¹⁵ Filipov (okr. Šumperk),¹⁶ Šumperk (okr. Šumperk),¹⁷ Hrušová (okr. Ústí nad Orlicí),¹⁸ Nosislav

(okr. Brno-venkov),¹⁹ Pustiměř (okr. Vyškov),²⁰ Březsko (okr. Prostějov),²¹ Teplice (okr. Teplice)²² a Mikulov (okr. Břeclav).²³ Z uvedených míst příběh o vraždě mlynáře v saském Schwarzwaldu našel své místo v produkci jihlavské tiskárny Fabiána Beinhauera²⁴ a také v Litomyšli u dědiců Jana Josefa Turečka,²⁵ nosislavský příběh vydaly patrně v 60. letech 19. století tiskárny Jana Rippla v Jihlavě (dvě vydání),²⁶ Josefa Groáka v Olomouci²⁷ a též Martina Ferdinanda Lenka ve Znojmě.²⁸ Píseň o tom, jak Cecílie Ulbrychová zamordovala v Pustiměři svých sedm synů a dcer, vydal ve dvou různých vydáních Fabián Beinhauer v Jihlavě.²⁹ Nejvíce pozornosti se však dostalo mordu, který se stal v blízkosti města Teplice, a vraždě mlynáře a jeho ženy u Mikulova.³⁰

Rozdílná byla samozřejmě pozornost, kterou jednotlivé tiskárny tématu mordů věnovaly. U Josefa Jana Košiny v Chrudimi a Josefa Groáka v Olomouci nalézáme v rámci produkce pouze dva tisky o vraždách, Stanislav Pospíšil v Chrudimi vydal takoveto písně čtyři, Antonín Halouska v Olomouci šest. V jihlavské beinhauerovsko-ripplovské tiskárně vyšlo čtrnáct tisků věnovaných mordům, některé náměty byly vydávány opakovaně. Jednoznačně největší pozornost věnovala tomuto tématu Litomyšl, i když výrazný počet vydaných písní (83) je dán jednak zastoupením tematiky u všech tiskařů od Doroty Březinové až po Vladimíra Augustu, jednak velkým množstvím této produkce v tiscích Josefy Bergrové. Litomyšlským nejstarším tiskem věnovaným vraždě je *Novina jistá a pravdivá*³¹ z roku 1652.³² Kameničtí vydali tři písně s daným tématem,³³ u Turečku vyšlo písniček dokonce sedmnáct, většina u Václava Vojtěcha Turečka v rozmezí let 1781 až 1822. S Františkem Bergrem jsou spojeny dvě písně, s tím, že *Nová píseň o jedné bohaprázdné panně, která sedm svých vlastních dětí o život*

⁸ Např. sign. VK-0000.148,přív.6.

⁹ GLOMBOVÁ 2020, s. 45, viz také FIALA 1990.

¹⁰ Zaměření vychází ze zacílení na tato čtyři tiskařská centra v rámci nejnovějšího výzkumu kramářské problematiky ve fondu Moravské zemské knihovny v Brně, neboť je tím v předkládané studii v některých dílčích otázkách poskytnut srovnávací materiál. Produkce těchto tiskáren byla východiskem pro výběr tematiky a zacílení na dvě konkrétní písně vydávané opakovaně. U rozboru těchto konkrétních písní je ale zohledněna i produkce dalších tiskáren.

¹¹ Sign. VK-0004.741.

¹² Sign. VK-0000.280,6.

¹³ Např. sign. VK-0000.323,přív.19.

¹⁴ Sign. VK-0000.469,přív.3.

¹⁵ Sign. VK-0000.001,přív.12.

¹⁶ Sign. VK-0005.361.

¹⁷ Sign. VK-0000.595,25.

¹⁸ Sign. VK-0000.424,přív.25.

¹⁹ Např. sign. VK-0011.989.

²⁰ Např. sign. VK-0000.175,přív.55.

²¹ Sign. VK-0002.515.

²² Např. sign. VK-0000.462,přív.4.

²³ Např. sign. X-0026.839,159.

²⁴ Sign. VK-0000.469,přív.3.

²⁵ Sign. VK-0000.390,64.

²⁶ Sign. VK-0000.390,přív.62 a VK-0000.402,přív.1.

²⁷ Sign. VK-0011.989.

²⁸ Sign. VK-0012.050.

²⁹ Sign. VK-0000.175,přív.54 a VK-0000.175,přív.55.

³⁰ K obojímu viz dále.

³¹ Citace z pramenů jsou transkribovány dle transkripčních zásad. Výjimku tvoří pasáže, kde jsou srovnávány jednotlivé textové verze a kde by transkripce smazala sledované rozdíly. Zde jsou použity zjednodušené principy transliterace.

³² K06271.

³³ K06299, K06316, K12488.

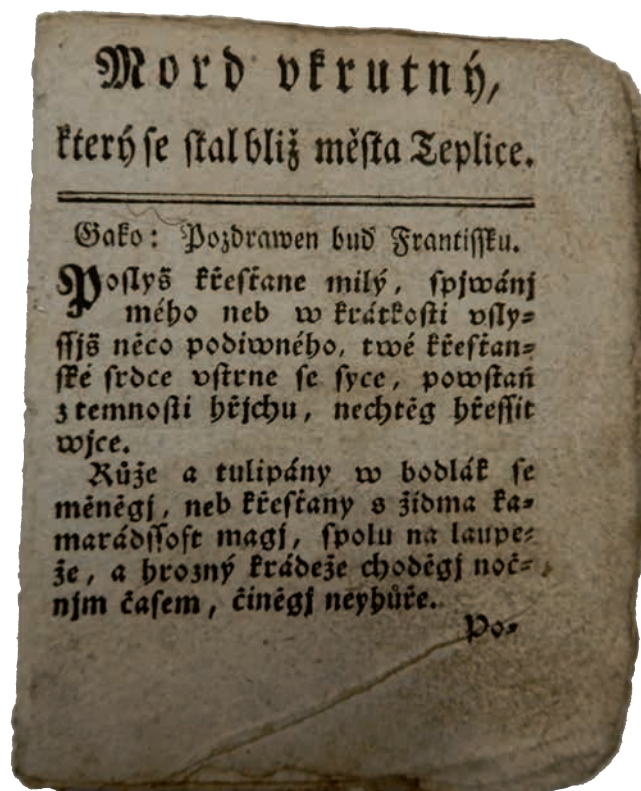
připravila vyšla nejen v Bergrově tiskárně pod jeho vedením,³⁴ ale rovněž za jeho ženy³⁵ Josefy a též v 60. letech 19. století u Stanislava Pospíšila v Chrudimi.³⁶ Z dalších vydal Bergr *Smutný příběh, který se stal v městě Vídni, kdežto jeden student, čtyry přehrozné mordy spáchal.*³⁷ U Josefy Bergrové se setkáváme i s písněmi datovanými, a to dokonce v o něco větším množství, než je k tomuto tématu doloženo písní bez vrocení.³⁸ Krom široké palety příběhů, které se v písních o vraždách v daném období objevují, se také setkáváme s tím, že tiskárna tiskne některé náměty (písně) opakovaně, jen u nich mění vrocení (viz dále). Tematika vražd pak doznívá v posledních čtyřech písních z produkce tiskárny Vladimíra Augusty. Jeho *Žalostný příběh v píseň uvedení, co se stalo v polském položení města Krakově s jednou chudou vdovou, která svého bratra navštívila a jak od něho přijatá byla, co se lépe v písni vyrozumí*³⁹ však navazuje na vydání téže písně z roku 1871 u Josefy Bergrové.⁴⁰ Dále Augusta vytiskl *Píseň o bestiální vraždě, jež byla spáchána Ladislavem Tomanem z Rosičky u Mor. Olešnice, a který byl odsouzen v Uher. Hradišti k smrti provazem. Rudolf Železný ku 12letému žaláři,*⁴¹ *Ukrutná matka, aneb: Dvakrát milovaná: Smutný příběh z novější doby*⁴² a *Žalostnou píseň o ukrutné vraždě.*⁴³ U posledních položek je Augusta již jen tiskařem písní, jejich objednateli a vydavateli byli jiní.

Nejčtenějších vydání se však dostalo popisu vraždy mlynáře a jeho ženy u Mikulova a zamordování kováře a jeho rodiny loupeživou tlupou u Teplíc. Právě z tohoto důvodu více přibližujeme tyto dva příběhy.

Mord ukrutný u Teplíc

Mord ukrutný, který se stal blíž města Teplice máme pro podrobnější zkoumání k dispozici v pěti variantách:

- vydaný v Teplících pravděpodobně u Jana Nepomuka Jeřábka s pravděpodobnou datací 1822;⁴⁴
- rok 1822 je připisován i vydání Václava Turečka z Litomyšle⁴⁵ i Josefa Košiny z Chrudimi;⁴⁶
- do stejného roku je datováno vydání jihlavské, za jehož vydavatele je považován Fabián Beinhauer;⁴⁷
- z Jihlavy pochází vydání blíže nespecifikovaného vydavatele datované po roce 1822.⁴⁸

Obr. 1. *Mord vkrutný, který se stal blíž města Teplice.* [Litomyšl?]: [Václav Vojtěch Tureček?], [1822?]. Sign. VK-0004.918.

Píseň má uveden nářev, a to *Pozdraven bud' Františku.*⁴⁹ Samotný příběh začíná: *Poslyš křestane milý, zpívání mého, neb v krátkosti uslyšíš něco podivného, tvé křestanské srdce ustrne se sice, povstaň z temnoty hříchu, nechtěj hřešit více.* Vyprávění je umístěno do jedné hospody poblíž města Teplice, v níž na samotě bydlel bohatý kovář. Měl šestnáctiletého syna a jeho manželka právě v *koutě byla, však stonala těžce, dva syny spanilý, zplodila rozmilý.* Ve světnici také spali tovaryš a děvče. Příběh se dle textu samotného odehrává 12. prosince roku 1821.⁵⁰ Ten den rodinu přepadlo šestnáct⁵¹ loupežníků, kteří v kovárně rozdmýchali oheň, všechny přítomné svázali a po kováři požadovali peníze. Protože kovář nechtěl peníze vydat, zabili ho a následně

³⁴ Sign. VK-0004.960.

³⁵ Např. sign. VK-0000.256, přív. 1.

³⁶ Např. sign. VK-0000.556, přív. 1.

³⁷ Sign. VK-0004.953.

³⁸ Ze 46 tisků je jich 24 datovaných a 22 nedatovaných.

³⁹ Sign. VK-0011.042.

⁴⁰ Např. sign. VK-0000.238, přív. 20.

⁴¹ Sign. VK-0000.615, přív. 107.

⁴² Např. sign. VK-0011.032.

⁴³ Např. sign. VK-0011.015.

⁴⁴ Sign. VK-0003.508.

⁴⁵ Sign. VK-0004.918.

⁴⁶ Sign. VK-0000.250, přív. 4.

⁴⁷ Sign. VK-0007.515.

⁴⁸ Sign. VK-0000.635, přív. 19, dle katalogu Moravské zemské knihovny. Dá se však dle textu otisknutého uvnitř usuzovat, že tisk vyšel až v roce 1822.

⁴⁹ K nářevům více viz např. SEHNAL 1950, s. 275–286.

⁵⁰ Volba data 12. 12. 1821 jistě nebyla náhodná. Symbolika čísla 12 se objevuje v mnohých pohádkách, křesťanské symbolice, rozdělení roku, v horoskopech ad.

⁵¹ 16 je číslicí nedostatku, bídy a nouze, tedy zde mj. symbolizuje touhu po bohatství. Heraldický slovník. [online]. [cit. 7. 8. 2024.] Dostupné z: <https://www.veleby.cz/heraldicky-slovník>

Obr. 2. Mord vkrutný, který se stal blíž města Teplice. Teplice: [Jan Nepomuk Jeřábek?], [1822?]. Sign. VK-0003.508.

mučili jeho ženu rozpáleným železem na ploskách nohou. Kovářka peníze nakonec vydala. Ruch ve světnici probudil nemluvnata, jedno z nich zaplakalo. Loupežník je popadl za nožičku, házel s ním o zeď, dokud je nezabil. Následně chtěl zabít i dítě druhé. Matka začala křičet a prosit *pro Kristové rány, roztomilý páni, již více nemordujte, jestli jste křesťany*. Loupežníka obměkčila a ten dítě ženě vydal živé. Lapkové sebrali peníze a zmizeli. Když se po nějakém čase probudil šenkýř a vyšel před hospodu, podivil se, že neslyší kováře pracovat a chtěl ho probudit. Kovářka šenkýře po hlase poznala a volala o pomoc. Vešel tedy do světnice a všechny rozvázal. *Však po tom hrozném mordu ty zlostný škodníci šest mil od toho místa, hned zas druhé noci do jedné vesnice, stranou od silnice, do hospody jsa vjeli dva vozy majíce*. Hospodský se divil, že přijeli tak pozdě v noci, požadovali kořalku a mluvili divnou, neznámou řečí. Šenkýř se vymluvil, že kořalku nemá, požádal o strpení slovy: *poběhnu pro ni sám k židu vinopalu*. Místo toho zaběhl k hejtmanovi a pověděl mu, jaké má hosty. Hejtman povolal lid ze tří vesnic, také dva konšely a písaře a společně obklíčili hospodu, kde našli všech šestnáct zbojníků pohromadě. Pět židů a většina křesťanů zbojníky pochytili, svázali je a odvezli do žaláře v Teplících. Jak byli odsouzeni, dosud se neví. [...] *příklad sobě vemte, lidu nemordujte, živte se spravedlivě, spasení dojdete*.

Podíváme-li se na jednotlivé tisky podrobněji, pak všechny zmiňované písně nesou stejný název. Ale již titulní listy se u jednotlivých tisků v mnohém liší. U tisku teplického Jana Nepomuka Jeřábka obsahuje vyobrazení – popraviště s odsouzcencem, katem a knězem s pomocníkem, v pozadí hoří hranice, před ní stojí kůň. Linka následně odděluje vrocení i místo vydání. Teplické vydání neznámého nakladatele má titulní list zdobený květinovým motivem, pod ním již je zveřejněn text – nápěv a první tři řádky vyprávěného příběhu. Jihlavské vydání Fabiána Beinhauera je na titulním listu zdobené stejným květinovým motivem jako tisk předešlý, pod ním však nalezneme pouze zdobnou linku. Podobný motiv popraviště z teplického vydání, i když ve výrazně zjednodušené podobě, přináší chrudimský výtisk Josefa Košiny. Bez obrazového doprovodu, tedy nejjednodušší, je litomyšlské vydání z dílny Václava Turečka. Nadpis odděluje dvojitá linka, pod ní již je umístěn nápěv a dvanáct řádků textu.

Nápěv *Pozdraven bud' Františku* obsahují všechna vydání.

Sazba textu se podobně jako v případě mikulovského příběhu (viz dále) v jednotlivých vydáních nepatrně odlišuje. Obsahově jsou všechna vydání totožná. Vzhledem k uvedenému textu *Dvanáctého prasince, leta tisíc osmistého dvacátého prvního, nyní minulého právě před půl noci kvalitě a ustí mocí šestnácte loupežníků, dostali se s mocí lze usuzovat, že všech pět srovnávaných tisků vyšlo ve stejném roce, tedy v roce 1822*.

Pro srovnávací analýzu textu byl jako „základní“ stanoven tisk vydaný v Teplících pravděpodobně u Jana Nepomuka Jeřábka a s pravděpodobnou datací 1822.⁵² Text je zakončený jednoduchou linkou. Jihlavské vydání bez uvedení vydavatele je textově totožné. Objevují se tu gramatické nuance v podobě chybějících či přidaných čárek, rozdílná diakritika či neoddělené předložky od podstatných jmen. Rozdíl v rozložení textu na řádku je ve třetím odstavci – *Poslyšte, co se stalo, blíž Teplice / města*.⁵³ Text je zakončený zdobnou linkou.

Další jihlavské vydání z pravděpodobné produkce Fabiána Beinhauera je obsahově také totožné jako tisk Jeřábkův. Opět se objevují rozdíly v interpunkci, opakuje se *blíž teplice města*. Odlišnosti nalézáme zejména v rozličném použití samohlásek „i“ a „j“ a písmene „y“. Zatímco teplické vydání častěji užívá samohlásku „j“ ve významu „i“ (rovněž „i“), jihlavské vydání má v těchto slovech obvykle „y“.⁵⁴

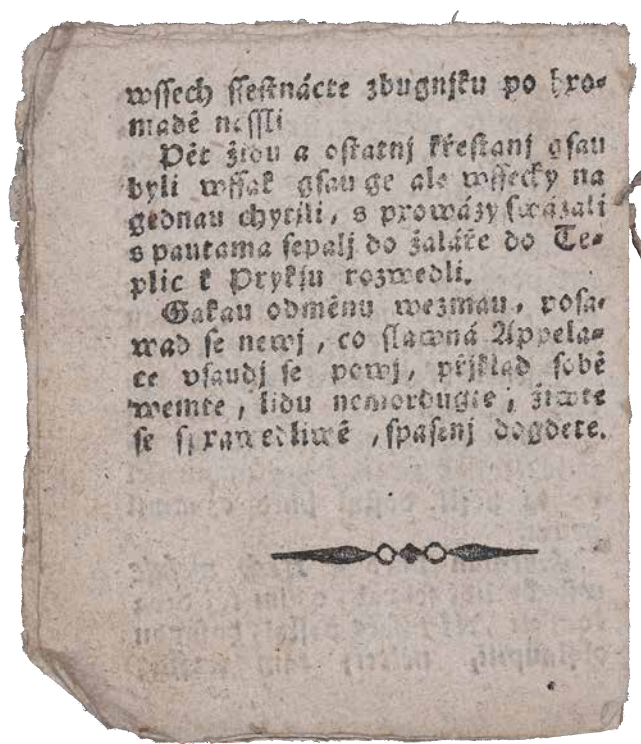
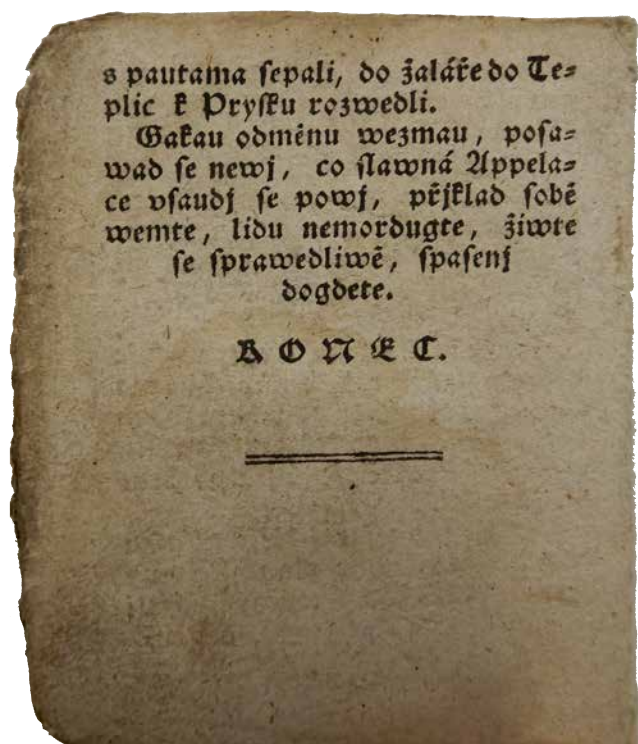
V chrudimském vydání Josefa Košiny se sazba hned na druhém listě liší jiným druhem ozdobné linky. Textové rozdíly se opět nachází v diakritice, stejně jako u výše popsaného je rozdílné užití „j“, případně „i“ vs. „y“. Konkrétní rozdíly nalézáme v těchto slovech či slovních spojeních – *v malý čtvrt hodiue*⁵⁵ (pravděpodobně chyba tiskaře), v textu

⁵² Důvodem pro výběr tohoto tisku bylo místo jeho vydání, které je totožné s udávaným místem, kde došlo k popisované události. Viz sign. VK-0003.508.

⁵³ V sign. VK-0003.508 je *Poslyšte co se stalo, blíž Teplí / ce města*.

⁵⁴ Např. zabyté vs. zabitě, myt vs. mjt, křesťanj vs. křesťany.

⁵⁵ V sign. VK-0003.508 je *v malý čtvrt hodině*.

Obr. 3. Závěr tisku *Mord vkrutný, který se stal blíž města Teplice*. [Litomyšl?]: [Václav Vojtěch Tureček?], [1822?]. Sign. VK-0004.918 zakončený slovem KONEC a dvojitou linkou a srovnání se závěrem tisku *Mord vkrutný, který se stal blíž města Teplice*. [Jihlava]: [Fabián Augustin Beinhauer?], [1822?]. Sign. VK-0000.635, přív. 19 zakončeným pouze linkou.

se stále setkáváme např. s kombinací dlouhého a kulatého „s“ na konci slova namísto kulatého „š“ u teplického vydání (např. *tovaryšs* vs. *tovaryš*), *Přididnem*,⁵⁶ *Pane kmotře podte*,⁵⁷ *myl*,⁵⁸ *jedny*,⁵⁹ *zbujniku*,⁶⁰ *Pět židu*,⁶¹ *s provazy svázali*.⁶²

Ani tisk z Litomyšle připisovaný Václavu Turečkovi není rozdílností v diakritice výjimkou. Nacházíme odlišnosti ve výrazech *spívání*,⁶³ *i nemějte*,⁶⁴ *jedny hospodě*,⁶⁵ *dvacátého*,⁶⁶ *pro Boha pane kmotře podte k nám*,⁶⁷ *Pět židu*⁶⁸ a *s provazy*.⁶⁹ Tento tisk jako jediný končí slovem *KONEC* podtrženým dvojitou linkou.

Lze tedy říci, že ani jedno z uvedených vydání není s ostatními naprosto totožné. Je pravděpodobné, že jednotlivé

tiskárny přebíraly podobu sazby a znění textu bez výraznějších rozdílů, zejména rozložení textu do slok je totožné. U umístění textu na stránku může docházet k posunům, mnohdy daným jiným umístěním začátečního textu na první stránce. To ale v komplexu znemožňuje určit chronologickou cestu písně jednotlivými dílnami. Přestože pro výtisk každé z nich musela být tedy vytvořena speciální sazba, bylo použito stejného typu textového písma – švabachu.⁷⁰ Vyznačovací písmo se vedle titulu uplatnilo v nápěvovém odkazu. Uvození *Jako* je ve všech sledovaných tiscích tištěno švabachem, samotný nápěv zůstal ve švabachu u obou jihlavských vydání, u zbylých tří tisků je tištěn frakturou. Pouze u Beinhauerova jihlavského vydání z cca roku 1822 je název

⁵⁶ V sign. VK-0003.508 je *Předednem*.

⁵⁷ V sign. VK-0003.508 je *Pane kmotře, pojdte*.

⁵⁸ V sign. VK-0003.508 je *mjl*.

⁵⁹ V sign. VK-0003.508 je *jedné*.

⁶⁰ V sign. VK-0003.508 je *zbujniků*.

⁶¹ V sign. VK-0003.508 je *Pět židů*...

⁶² V sign. VK-0003.508 je *provazy svázali*.

⁶³ V sign. VK-0003.508 je *zpívání*.

⁶⁴ V sign. VK-0003.508 je *nemějte*.

⁶⁵ V sign. VK-0003.508 je *jedné hospodě*.

⁶⁶ V sign. VK-0003.508 je *dvacátého*.

⁶⁷ V sign. VK-0003.508 je *pro Boha, Pane kmotře, pojdte k nám*.

⁶⁸ V sign. VK-0003.508 je *Pět židů*.

⁶⁹ V sign. VK-0003.508 je *provazy*.

⁷⁰ Specifikem tisku v českých zemích je velmi dlouhé a nepřetržitě období užívání písma – švabachu, a to až do roku 1800. Dle textového rozboru na vybraném vzorku kramářských tisků (88) bylo zjištěno, že druhým nejčastěji užívaným písmem je fraktura (od poloviny 17. století do 60. let 19. století). Po roce 1850 už byla využívána ve většině případů. Přejít textového písma ze švabachu na frakturu se v Olomouci datuje do 50. let 19. století. V té době byl majitelem tiskárny Antonín Halouska. V jihlavské tiskárně se datuje přechod na frakturu za vedení podniku Janem Ripplem v letech 1847–1862. V chrudimské tiskárně se vyskytuje v období 1846–1861. Specifikem se stala tiskárna v Litomyšli. Zde byl výskyt fraktury obecně malý (KOSEK – BŘEZINA 2022, s. 75–85).

Obř. 4. Titulní list tisku *Mord ukrutný, který se stal blíž města Teplice.* [Jihlava]: [Fabián Augustin Beinhauer?], [1822?]. Sign. VK-0000.635,přiv.19.

tištěn frakturou s jednotlivými švabachovými literami (ž, T), zbylé tisky jsou kompletně ve fraktuře. První část názvu – *mord ukrutný* – je opticky upřednostněna větším stupněm písma oproti informaci, kde se onen hrůzný čin stal.

Z hlediska formátu tisky věnované vraždě v Teplicích zapadají i s ohledem na dobu jejich tisku do převládajícího šestnácterkového formátu.⁷¹

Sledovaných pět tisků hlásících se i v textu kramářské písně k roku 1821 a k vydání v roce 1822 však přetiskují kramářský text, který byl publikován snad roku 1750 nebo o málo později⁷² pod názvem *Skutek neslychaný, genž nyněgssj časy, wssudy slychaný laupežnjcy tyranstw nad lidma prowozugj, s tyto pjsně každý lépe wyrozumj*,⁷³ případně *Skutek neslychaný / w Pjseň wvedený / gak nyněgssj časy wssudy slyseti / kterak Laupežnjcy tyranstw prowozugj / z této Pjsně lépe každý wyrozuměti moct bude. Tisstěná dřjw w Praze v Jana Geřábka nynj přetisstěná w Hoře Kuttňy*

[u Jiřího Vojtěcha Kincla?] / 1750.⁷⁴ Druhý text sám odkazuje na patrně první vydání tohoto textu u Jana Julia Jeřábka v Praze. Až na odlišný název a tři sloky textu (2., 3. a 22.) je text totožný se zněním z roku 1822. Liší se logicky rok, kdy mělo k události dojít, starší verze uvádí rok 1749. Stejně znění jako tisky odkazující k činu v roce 1749 má i další vydání s názvem *Skutek neslychaný, genž nyněgssj časy, wssudy slychaný laupežnjcy tyranstw nad lidma prowozugj, s tyto pjsně každý lépe wyrozumj*,⁷⁵ které ovšem celou událost datuje rokem 1818.

Vizuální podoba se nejvíce liší samostatným titulním listem u skupiny tisků z 20. let 19. století, a tudíž nápěv a vlastní text začínají až na druhé straně, zatímco Jeřábkův tisk z roku 1750 má titul i nápěv a začátek textu na první straně, název od zbytku odděluje pouze jednoduchá dvojlinka. Samostatný titulní list a text začínající na jeho rubu má i údajně Vetterlův tisk snad z roku 1815.⁷⁶

Rozdíly v sazbě jsou dány absencí tří slok v mladších tiscích,⁷⁷ u obsahově totožných slok jsou pak rozdíly jen nepatrné, dané povětšinou vývojem pravopisu,⁷⁸ dochází k nim díky drobným odlišnostem v interpunkci, obměnou či vynecháním jednoho slova, případně užitím písmene z tam, kde je ve starší verzi s.⁷⁹ Všechny tři texty s názvem *Skutek neslychaný* se vzájemně liší opět rozdílným užitím „j“ vs. „i“ vs. „y“ (pražské vydání např. striktně používá „y“ vždy tam, kde jsou popisovány činy loupežníků), případně „y“ vs. „g“ (typicky ve slově *hegman* v pražském vydání). Častějším rozdílem je také vyznačení délky u samohlásky „u“ u vydání patrně z roku 1819.

Výrazného rozdílu mezi tisky s názvem *Skutek neslychaný* a tisky opakovaně vydanými pod názvem *Mord ukrutný* (vyjma uvedeného vynechání slok) doznává text jen na místě, kde je uveden rok, ve kterém mělo k vraždě dojít (1749 vs. 1818 vs. 1821), a pak v závěru, kde tisk z roku 1750 uvádí, že loupežníky *chytily, s provazy svázali, s pautama sepali, do Žatce⁸⁰ do Teplice, do Pryksu rozvedli*, zatímco skupina tisků z roku 1822 uvádí *s pautama sepali, do žaláře do Teplíc a Pryksu rozvedli*. Můžeme na tomto místě samozřejmě jen spekulovat, zda k záměně *Žatce* za *žalář* došlo čistě z důvodu chybného čtení předlohy při nové sazbě, či zda na tento významový posun mohla mít vliv vzdálenost místa vydání nového tisku od severozápadních Čech, a tedy neznalost místních reálií.

V případě popisu teplické vraždy jsme tak svědky toho, že se po 70 letech příběh vrátil do kramářské produkce,⁸¹

⁷¹ Zpravodajské texty, případně jejich nástupci – morytáty – byly v počátečním období tištěny v osmerkovém formátu, od 2. poloviny 18. století se však přikláněly k převažujícímu formátu kramářských písní – tedy šestnácterce, a teprve od poloviny 19. století zde vidíme návrat k formátům nákladnějším. K problematice formátů nejnověji viz DUFKA 2022b, s. 58–72, zde zejména 64–66. I když lze polemizovat s termínem nákladnější varianty tisků s ohledem na fakt, že v té době došlo ke strojovému zpracování papíru a tím ke všeobecnému zlevnění komodity.

⁷² Text sám uvádí, že k činu došlo v roce 1749.

⁷³ [V Praze u Jana Jeřábka?, 1750?]. K15432, MZK sign. VK-0000.353.přiv.2 a sign. VK-0000.455.přiv.15, případně VK-0000.513.přiv.39 (připsány ovšem tiskárně Josefa Vetterla v Písku a datovaný rokem 1815).

⁷⁴ K15433.

⁷⁵ MZK, sign. VK-0000.015.přiv.20.

⁷⁶ MZK, sign. VK-0000.513.přiv.39.

⁷⁷ Nejstarší tisk má 27 slok, všech pět tisků hlásících se do roku 1822 a dále má 23 slok.

⁷⁸ Nejstarší tisk častěji užívá g na místě, kde mladší tisky mají již j nebo v případě teplického vydání y, apod.

⁷⁹ Např. *Postůg křestiane milý, slyš spjwánj / mého...* (sign. VK-0000.353.přiv.2) oproti *Poslyš křestiane milý, zpjwánj / mého...* (sign. VK-0003.508).

⁸⁰ Tisk z roku 1819 uvádí znění *Žace* (MZK, sign. VK-0000.015.přiv.20).

⁸¹ Vycházíme zde z hypotetického předpokladu, že ve sledované řadě nechybí z důvodu nedochování se žádná další vydání.

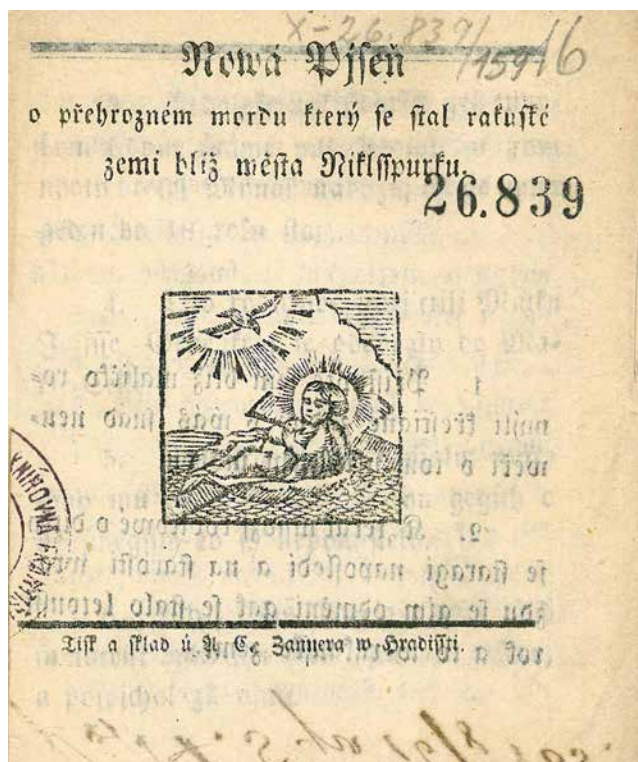
a to v jiných lokalitách a v jiných tiskárnách, než tomu bylo u starších vydání (Praha, Písek a Kutná Hora × Teplice, Litomyšl, Chrudim a Jihlava). Tisk patrně splňoval požadavky na obsahovou zajímavost, kterou mohl zajistit tiskárnám odbyt. Naskytá se zde samozřejmě otázka, co způsobilo oživení zájmu o událost (vycházela-li ze skutečnosti). Událo se v Teplicích a okolí něco podobného? Došlo k dopadení někoho ze skupiny tehdejších loupežníků? Pak by bylo logické, že Jan Nepomuk Jeřábek oprášil tento starý pražský tisk svého příbuzného (?) Jana Julia Jeřábka. Nebo tiskař pouze hledal něco, čím by oživil/naplnil/odstartoval svůj nakladatelský program v Teplicích, a v materiálu po (patrně) předcích⁸² našel tento tisk? A tiskaři v Chrudimi, Litomyšli a Jihlavě již jen převzali zajímavý příběh, který zaujal i jejich čtenáře?

Na tyto otázky by mohl dát odpovědi historický výzkum této události popsané v kramářské písni, a to nejen v prameňech poloviny 18. století s identifikací vlastního činu, ale též např. v novinových článcích z přelomu 10. a 20. let 19. století, se snahou nalézt zdroj pro oživení zájmu o příběh.

Příběh o přehrozném mordu u Mikulova

Mikulovský příběh byl vydán dokonce třináctkrát, z toho jen v produkci Josefy Bergrové⁸³ se podařilo identifikovat pět různých vydání, dvou různých vydání se píseň dočkala od Stanislava Pospíšila v Chrudimi⁸⁴ a Antonína Zannera v Uherském Hradišti.⁸⁵ Z dalších tuto píseň vydali jihlavský Jan Rippl,⁸⁶ B. Pospíšil v Ledči nad Sázavou (tištěno ovšem v Praze u Jana Spurného),⁸⁷ Josef Groák v Olomouci,⁸⁸ Martin Ferdinand Lenk ve Znojmě⁸⁹ a Antonín Pavlíček v Opavě.⁹⁰ Až na ledečské vydání tištěné v Praze, které je osmerkového formátu, jsou všechna vydání šestnáctky. Leděčské vydání je v podstatě jedním z nejmladších tisků z této skupiny, vytištěno bylo v roce 1866, spadá již tedy do období, kdy se texty zpravodajské či morytáty vracely ke svým větším formátům,⁹¹ a proto nás toto formátové vybočení z řady nemusí překvapovat. Ostatně i další pospíšilovské tisky z této doby jsou osmerkového formátu⁹² a Jan Spurný, který píseň v Praze tiskl, produkoval v této době výhradně kramářské písni osmerkového formátu.⁹³

Zachycený příběh zapadá do běžného schématu výše zmiňovaných textů. Na začátku se dozvídáme, že se tento

Obr. 5. *Nowá pješeň o přehrozném mordu který se stal rakuské zemi blíž města Mikulspurku.* Uherské Hradiště: [Antonín Zanner, 1865]. Sign. X-0026.839,159.

přehrozný mord stal v rakouské zemi blíž Mikulova; všechny tisky dále uvádějí, že se tak stalo letošního roku, a to zcela bez ohledu na fakt, že jednotlivá vydání vycházela od cca 50. do 70. let 19. století. Vročení nesou pouze čtyři z pěti tisků z dílny Josefy Bergrové, jeden z nich je datován rokem 1865, tři rokem 1868 a ledečský tisk B. Pospíšila rokem 1866. Ovšem ani jeden z uvedených letopočtů není možné vztáhnout ke skutečnému datu spáchání popisovaného činu. Od roku 1860 působil přímo v Mikulově tiskař Jan Bezdieka, který zde vydával *Nikolsburger Wochenschrift*. Toto periodikum poměrně dobře mapuje události, které se v Mikulově a jeho blízkém i vzdálenějším okolí odehrály, o vraždě mlynáře a jeho ženy spáchané jejich synem se však v týdeníku pro roky 1860–1865 nic nedozvíme. Dá se tedy

⁸² Rodinné vztahy různých tiskařů s příjmením Jeřábek nejsou dostatečně známe, viz heslo Jeřábek. In: CHYBA, Karel. *Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do r. 1860*. [online]. [cit. 5. 8. 2024.] Dostupné z: <http://www.clavmon.cz/chyba/vyhlednov.asp>

⁸³ Sign. VK-0000.411.přív.37, VK-0005.345, VK-0000.148.přív.6, VK-0000.148 a VK-0005.347.

⁸⁴ Sign. VK-0000.378.přív.2 a VK-0000.791.přív.12.

⁸⁵ Sign. VK-0000.706.přív.16 a X-0026.839,159.

⁸⁶ Sign. VK-0000.505.60.

⁸⁷ Sign. VK-0000.454.přív.56.

⁸⁸ Sign. VK-0004.509.

⁸⁹ Sign. VK-0007.137.

⁹⁰ Sign. VK-0000.101.přív.5.

⁹¹ Více viz DUFKA 2022b, s. 58–72, zde zejména 64–66.

⁹² Např. *Píseň o hrozne povodni, která stihla roku 1872 velikou část země České: Zpívá se jako: „Polepšime se lidé rc.“* (sign. VK-0010.542), *Píseň o utrpení bohobojné manželky, v okresu kutnohorském v obci Chlistovice* (sign. VK-0000.103.přív.17) či *Pravdivá píseň o nešťastné bouři na moři, která vystěhovalce do Ameriky stihla a kterak skrze důvěrné volání k Marii Panně záračně zachráněni byli* (sign. VK-0000.319.přív.44).

⁹³ Viz produkci Jana Spurného v Historickém fondu Moravské zemské knihovny v Brně.

předpokládat, že k činu došlo před rokem 1860,⁹⁴ neboť je i pravděpodobné, že by sám Bezdieka píseň o této vraždě ve své tiskárně vydal.

Možná poněkud zavádějící se zdá v názvu uvedená lokalizace vraždy – v *rakouské zemi blíž Mikulova* – jak se z textu dozvíme dále, mlýn, ve kterém rodina hospodařila, se nacházel *nedaleko Nikolsburku* [...] *půl hodiny vzdáleném údolí*. Tento popis odpovídá Mariánskému mlýnu (Marienmühl) na Mušlovském potoce.⁹⁵ Podle dalšího textu v písni se rodiče [...] *odebrali do Maria = Celly*;⁹⁶ cesta z Mikulova do Mariazell velmi záhy přešla zemskou hranici a k vraždě tak došlo již na tehdy rakouském území.

Z dalšího vyprávění se dozvídáme, že *synáčka doma nechali, všechno mu pod nos dali*, syn však, když byli na cestě, *vzal nůž a sekeru, pospíchal za nimi. V lese hustém jich zdohonil a žádal, sem peníze dávejte*, nevyslyšel jejich prosby, a *když svého otce zmordoval, matku provazy svázal*. V domnění, že jsou oba již mrtví, se syn vydal zpět do mlýna a cestou potkal myslivce, který posléze mlynáře a jeho ženu v lese našel. *Žena je ještě živa žádá mít Pána Boha*. Myslivce se vrátil do Mikulova, oznámil svůj nález právu a vrátil se s městskými představenými i knězem na místo vraždy. *Vojáci se vydali do mlýna pro syna, do řetěz ho svázali a právu ho dodali*. Odsouzen byl velmi rychle, a zatímco *rodiče na hřbitov nesli, syna zas k šibenici*. Celá píseň končí výzvou k synům a dcerám, aby si z toho vzali příklad, *mysleli na své rodiče v modlitbách, aby jim dal Bůh dlouhé léta na tom světě, stráví a po smrti s Kristem Pánem v nebi se radovati*.

Jednotlivá vydání se převážně liší v drobných detailech, výraznější rozdíly zaznamenáváme jen v Zannerových uherskohradištských vydáních, kde se setkáváme s nářečními prvky. Výraznější textová odchylka se vyskytuje u popisu synova věku, kdy u Zannera čteme, že mu bylo 18 let, což mají stejně Pospíšil v jednom ze svých chrudimských vydání, Bergrová ve všech vydáních datovaných rokem 1868, olomoucký Groák a také opavský Pavliček. Všechna ostatní vydání uvádějí, že synovi bylo sedmnáct let. Další významná textová odchylka se nachází u popisu nálezu místa činu myslivcem. Zanner v podstatě nález nepopisuje, z pasáže, kde matka žádá o poslední svátost, přeskakuje rovnou k tomu, že myslivce jde do města oznámit hrůzný nález. Stejně schéma textu má i jedno z vydání u Pospíšila v Chrudimí, tedy tisk, který shodně uvádí i synův věk. Zbylá vydání mezi tyto dvě sloky vsunují text *Ten myslivce na tom*

Obr. 6. *Nová píseň o přehrozném mordu, který se stal letossního roku w zemi rakouské blíž města Mikulowa w gednom mlýně.* Chrudim: Stanislav Pospíšil, [1868?]. Sign. VK-0000.378, přív.2.

místě zůstal jak mrtvý státi, nebo se velmi ulekl, když spatřil ty zabité; jak ta manželka smutná pro Boha ho prosila, aby ona neumřela bez přijmutí Boha. Stejně tak tato vydání rozšiřují pasáž, ve které myslivce v Mikulově popisuje, co v lese našel, a to slovy: *provazy jsou povázání, přehrozně jsou ztrýzněny, a manželka ještě živa, žádá mít Pána Boha*. Stejná vydání rozšířila i pasáž o odvozu těl do města, když za text: *oni se velmi divili, když ty mrtvé spatřili* doplňují: *hněd jich na vůz naložili, do města jich dovezli*.

Z hlediska sazby tisků zaujme název sázený v první části vyznačovacím písmem, doplněný v tiscích Zannera jednak ilustrací anděla, jednak u Rippla zobrazením hrobu a kříže pod stromem. Ledečský tisk použil vyobrazení umístěné v rámci z tiskařských ozdůbek, jedná se o mědiryt s hrobem v háji, před hrobem stojí vpravo⁹⁷ hledící a vyjící pes;

⁹⁴ Ač to nebylo předmětem zájmu studie, byly prohlédnuty i matriky zemřelých za období 1808–1865, a to podle klíče: a) vyhledávání čísla popisného Mariánského mlýna, ze kterého měli zavraždění pocházet (identifikováno na základě mapy Císařského povinného otisku stabilního katastru 1 : 2 880 – Morava a Slezsko (Moravský zemský archiv Brno, fond B2 Stabilní katastr, jeho obnova a údržba (1824–1957), sign B2/a/6MS); b) vyhledávání úmrtí stejného dne, ze stejného čísla popisného, muže a ženy. Prohlédnuty byly matriky viz: Moravský zemský archiv Brno, E 67 Sběrka matrik, kniha č. 2978 (Mikulov – sv. Jan, matrika zemřelých 1785–1846); tamtéž 2979 (Mikulov – sv. Jan, matrika zemřelých 1847–1915); tamtéž, kniha č. 2952 (Mikulov – sv. Václav, matrika zemřelých 1808–1834); tamtéž, kniha č. 2953 (Mikulov – sv. Václav, matrika zemřelých 1835–1869). V prohlédnutých matrikách nebyla dle uvedeného klíče dohledána žádná násilná smrt. Vzhledem k tomu, že k vraždě mělo dojít na rakouském území, je ale možné, že by údaj o úmrtí byl zapsán v matrice příslušné rakouské farnosti. S ohledem na fakt, že přesné ztotožnění příběhu popsaného v kramářské písni se skutečnou událostí nebylo primárním cílem výzkumu, nebyla prohledávána justiční agenda, kde by mohl být čin zaznamenán.

⁹⁵ Více k mlýnu viz Mariánský mlýn; Marienmühle. In: *Vodnimlyný.cz*. [online]. [cit. 9. 5. 2022.] Dostupné z: <https://www.vodnimlyný.cz/mlýny/objekty/detail/8779-mariansky-mlýn-marienmuhle>

⁹⁶ Zbožnost mlynáře a jeho ženy, patrná i dále při popisu mlynářčina předsmrtného volání po přijetí Svátosti smíření zapadá do způsobu vykreslování příslušníků tohoto řemesla v kramářských písních. Více k tomu viz ŠKUDRNOVÁ 2016.

⁹⁷ Veškeré popisy jsou z hlediska stranové orientace popisovány heraldicky, tedy z pozice štítonoše.

Obr. 7. *Nowá píseň o přebrozném mordu, který se stal letossnjho roku w zemy rakouské blíž města Mikulowa w gednom mlyně.* Znojmo: Martin Ferdinand Lenk, [mezi 1857 a 1870?]. Sign. VK-0007.137.

chrudimské tisky mají v rámci z linek dřevořezový obrázek: na louce mezi dvěma stromy chasník opírající se levou rukou o lebku a pravou rukou ukazuje na propíchnuté okřídlené srdce v levém rohu obrázku. Bergrová použila u tisku datovaného rokem 1865 vpravo hledícího andělka opřeného levou rukou o barokní štít s nápisem TAMA./VOL./AT, v pravé ruce drží andělek trubku. Její další tři rokem 1868 datované tisky pracují s mědirytinou s vyobrazením menzy se svatostí oltářní, pod níž je mitra, tiára, meč a otevřená kniha s nečitelným textem. Poslední litomyšlský tisk přináší barokní kartuši s kulatým štítem, který má místo znaku dekor. Groák umístil pod název písně na mráčku vpravo hledícího anděla dujícího do trubky, Lenk ve Znojmě umístil pod stromem pomník, o který se vpravo opírá ženská postava, za níž je v dále věž, a Pavlíček v Opavě použil mědiryt s amorkem sedícím na letícím orlu, amorek má v pravé ruce luk a v levé šíp.

Pod obrázkem se nachází linka, v některých vydáních dvojlinka a pod ní/nimi je impresum, pouze ledečský tisk má impresum nad linkou přímo pod obrázkem.

Rub titulu je u všech litomyšlských tisků a v olomouckém Groákově vydání prázdný, u ostatních vydání zde rovnou začíná text písně, uvedený v záhlaví linkou (Jihlava), dvoulinkou, případně pletencem (Znojmo) či vlysem z typografických ozdůbek (Chrudim). U ledečského vydání typografická výzdoba v záhlaví chybí. Vlastní text je pak od

výzdoby nějakým způsobem odsazen, případně se mezi ním a výzdobou nachází číslovka 1.

Sazba textu se v jednotlivých vydáních liší, a to buď zcela, nebo v detailech při přechodu ze stránky na stránku. Rozložením sazby nejsou totožná ani různá vydání v rámci téže tiskárny (Uherské Hradiště, Chrudim, Litomyšl).

Celý text je zakončen slovem *Amen*, které u Zannera a v ledečském vydání navazuje na předchozí text písně, u Rippla je odsazeno na další řádek, u jednoho z chrudimských tisků, litomyšlských, olomouckého, znojenského a opavského vydání je slovo *Amen* odsazeno o dva řádky. Olomoucké vydání má za ním ještě krátkou linku odsazenou o tři řádky, první litomyšlské vydání má odsazenou koncovou linku bez slova *Amen*.

I s ohledem na to, že většina tisků nenese vrocení, je prakticky nemožné stanovit přesnou linii toho, jak od sebe jednotlivé tiskárny tuto píseň k vydávání přebíraly. Mírně stranou svou podobou vizuální a textovou a zejména jazykem stojí obě vydání Antonína Zannera v Uherském Hradišti. V obou tiscích chybí některé textové pasáže a nalézáme v nich odchylky od pravopisu užívaného ve zbylých tiscích, setkáváme se v nich i s nářeční podobou jazyka.

Není ale možné jistě tvrdit, že Zanner byl první, který tuto píseň vydal, i když to také nelze jistě vyloučit. S ohledem na lokalitu, které se píseň týká, se zdá logické, že by její první vydání vzniklo v některé z bližších tiskařských lokalit spíše než např. v Litomyšli nebo Chrudimi.

Ačkoliv všechny datované tisky spadají svým vrocením do 60. let 19. století, zdá se pravděpodobné, že k popisované události a též prvnímu vydání jí věnované písně došlo spíše v předchozím desetiletí. Tomu by napovídal i fakt, že od roku 1860 začala přímo v Mikulově fungovat již zmiňovaná tiskárna Jana Bezdieky, a je tedy pravděpodobné, že pokud by píseň vznikla v 60. letech 19. století, byla by i touto tiskárnou vydána. I když samozřejmě nemůžeme pominout ani fakt, že kramářské písně nepatřily do repertoáru vydavatelské činnosti této tiskárny, která se soustředila takřka výhradně na vydávání výše zmíněného týdeníku *Nikolsburger Wochenschrift*.⁹⁸

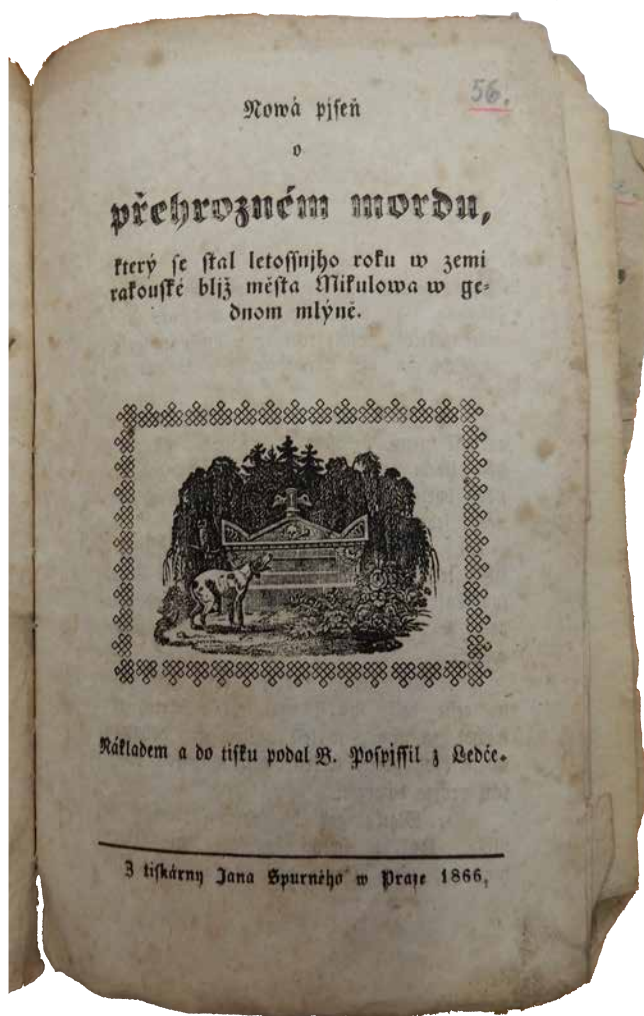
Dá se tedy spíše uvažovat, že lokálně bližší tiskárny v Uherském Hradišti, ve Znojmě a Jihlavě píseň vydaly do konce 50. let. 19. století a následně ji převzala do svého repertoáru zejména tiskárna v Litomyšli, která ji v 60. letech 19. století svými pěti vydáními dostala do povědomí v dalších regionech, kde byla následně vydána (Chrudim, Ledec – zde ale tisk Praha), a rozšířila se i mezi tiskařskou produkci v Olomouci a Opavě. Píseň tedy žila vlastním životem v těchto tiscích, přestože na samotnou událost se v regionu patrně již více méně zapomělo, a nevznikala zde tedy potřeba píseň vydat přímo v Mikulově.

Rovněž typografická podoba titulního listu dává tušit, že by posloupnost vydání mohla vycházet z Uherského Hradiště, kde Zanner vytiskl první vydání tisku,⁹⁹ následované patrně s nepřilíh velkým odstupem a jen drobnými úpravami vydáním druhým (viz obr. 5).¹⁰⁰ Obě vydání mají

⁹⁸ K Bezdiekově tiskárně více viz MASSOWOVÁ 2013, zde zejména s. 63–65.

⁹⁹ Sign. VK-0000.706.přív.16.

¹⁰⁰ Sign. X-0026.839,159.

Obr. 8. *Nowá píseň o přehrozném mordu, který se stal letošního roku v zemi rakouské blíž města Mikulowa w gednom mlýně.* Ledec: B. Pospíšil, [1866]. Sign. VK-0000.454,přiv.56.

na prvním řádku větším vyznačovacím písmem začátek názvu tisku *Nová píseň* a na dalších dvou řádcích písmem zbytku tisku další část názvu *o přehrozném mordu který se stal rakouské*¹⁰¹ / *zemi blíž města Niklsspurku*.¹⁰² Pod názvem je totožné vyobrazení (viz výše), pod ním linka (ve druhém vydání silnější) a údaje o tiskaři: *Tisk a sklad u Ant. C. Zannera v uher. Hradišti*.¹⁰⁴ Text písně začíná u obou Zannerových vydání na rubu titulního listu. Uspořádání sazby textu je prakticky totožné, verze se liší jen drobnými korekcemi jazyka.¹⁰⁵

Znojemské, jihlavské a první chrudimské vydání zachovávají uspořádání názvu v podobném seskupení jako vydání uherskohradištské, tedy *Nová píseň / o přehrozném mordu, / který se stal letošního roku v zemi / rakouské blíž města Mikulova v jed= / nom mlýně*.¹⁰⁶ Slova *o přehrozném*

Obr. 9. *Nowá píseň o přehrozných vraždě, která se stala letošního roku w zemi rakouské, blíž města Mikulowa, w gednom mlýně.* Litomyšl: Josefa. Bergrová, [1868?]. Sign. VK-0005.347.

mordu jsou vytištěna vyšším stupněm písma (vyznačovacím), na rozdíl od dalšího textu, který je ve stejném provedení jako zbytek textu písně. Pod vyobrazením a linkou (dvojlinkou v případě Jihlavy) je uvedeno impresum v podobě *Tisk a sklad ...*¹⁰⁷ Text písně začíná na rubu titulního listu, ve všech třech vydáních na desátém řádku číslovkou 1. a s odsazením dalšího řádku pak následuje vlastní text. V záhlaví je linka (Jihlava) či vlys (Znojmo, Chrudim) z typografických ozdůbek v různé podobě.

Druhé chrudimské vydání používá stejný dřevořez pod názvem i stejný typografický materiál pro vlys nad textem na rubu titulního listu. Rovněž vyznačovací písmo v názvu je stejné, i rozložení sazby textu se liší jen v detailech. Na první pohled zásadní rozdíl je v rozdělení názvu, tedy: *Nová píseň / o / přehrozném mordu, / který se stal letošního roku v ze= / mi Rakouské blíž města Mikulo= / va v jednom mlýně*. Umístění předložky *o* v názvu na samostatném řádku a používání většího vyznačovacího písma pro slova *Nová píseň* a *o* něco většího pro slova *přehrozném mordu* je pak typické pro všechna další vydání. Typologicky používají všechna vydání stejnou

¹⁰¹ Resp. *který*.

¹⁰² Resp. *rakouské*.

¹⁰³ Resp. *Niklssburku*.

¹⁰⁴ Resp. *Tisk a sklad u A. C. Zannera v Hradišti*.

¹⁰⁵ Např. verš 4. *odebrali/odebraly*, verš 5. *daly/daly*, verš 7. *zdohonili/zdohonil*, verš 8. *diš/dyž*, verš 14. *zmordoval/zmortoval*, verš 15. *byla/bila*, verš 16. *zmordováł/zmortoval*, verš 25. *nesli/nessli*.

¹⁰⁶ Resp. *zemi / ... v je= / dnom mlýně* u chrudimského vydání.

¹⁰⁷ Resp. *Tisk a náklad* (u Chrudimi).

podobu textového i vyznačovacího písma (fraktur). Zanner¹⁰⁸ klade vyšším stupněm písma v názvu důraz na spojení *Nová píseň*, ostatní tisky již vyšším stupněm písma v názvu zvýrazňují spojení *přehrozném mordu*. Ledečské vydání pro optické zvýraznění tohoto slovního spojení používá ještě stínovanou podobu liter.¹⁰⁹ A nedatované – patrně nejmladší – litomyšlské vydání¹¹⁰ používá pro toto slovní spojení – ovšem ve verzi *přehrozně vraždě*, – jako vyznačovací písmo antikvu vyššího stupně, než je okolní fraktura.

Závěr

Jak je patrné z výše uvedeného, v produkci jednotlivých sledovaných tiskáren měly světské písně věnované vraždě své výrazné místo, i když každá z tiskáren věnovala této produkci rozdílnou míru pozornosti. V příspěvku přinášíme podrobný rozbor dvou vybraných příběhů, které putovaly od tiskárny k tiskárně. Konkrétní příběhy byly vybrány zejména s ohledem na četnost jejich různých vydání, která tak poskytla dostatečný srovnávací materiál. Zaměřily jsme se na jazykové i typografické nuance včetně odlišností u obrazového materiálu. Z předešlých řádků vyplývá, že jednotlivé texty tiskárny často přebíraly jedna od druhé téměř doslovně. Výjimku nalezneme samozřejmě u jediného identifikovaného nářečního tisku. Největší rozdíly zaznamenáváme především ve výdobě jednotlivých tisků. Z daného také plyne, že účel těchto kramářských písní nebyl zpravodajský, ale spíše výchovný, případně „zábavný“. Že téma vražd a mordů v tehdejší společnosti rezonovalo podobně jako v současnosti, dokazuje právě četnost jednotlivých vydání. U motivů, které od sebe jednotlivé tiskárny přebíraly, však bohužel není možné jednoznačně určit, jak cesta písně tiskárnami vedla, tisky se liší povětšinou pouze v detailech, které stanovení přesného pořadí vydání neumožňují. Občasné uvedené data tisků, případně uvedení přesného roku, ve kterém k popisované události došlo, jsou v tomto ohledu spíše zavádějící.

Vzhledem k tomu, že ani tento poměrně bohatý (co do počtu) materiál neumožnil stanovit, který z tisků je skutečně „zdrojovým“ a jak od sebe tiskárny téma přebíraly, bylo by nutné se v dalším výzkumu zaměřit na přesnou identifikaci popisované události, její dohledání v historických pramenech (došlo-li k ní skutečně) a její rezonování ve společnosti (např. ohlas v dobovém tisku). Takto zaměřený výzkum by zejména u teplické vraždy mohl pomoci odpovědět na otázku, proč došlo k oživení příběhu jeho novým vydání po 70 letech od prvního otisknutí/zveřejnění, případně co vedlo tiskaře k tomu, aby se téměř dvě desetiletí vraceli k vraždě mikulovského mlynáře a jeho ženy. Studie si však nekladla za cíl orientovat výzkum tímto směrem. Sonda do historických pramenů v případě mikulovského příběhu se snažila spíše ukázat, jak zavádějící mohou data v textu a data tisků skutečně být.

Zároveň nebylo záměrem tohoto příspěvku prokázat existenci reálného dramatického příběhu. Autorky studie se zaměřovaly spíše na popis tiskařské praxe při přetiskování

příběhů, které i v krajích vzdálených místu, kde k události údajně došlo (ať již reálně, nebo fiktivně), mezi publikem rezonovaly, a to i po několika desítkách let.

Prameny:

Now[ina jistá a] pr[a]wdiwá / kte[r]áž [se stala ro]ku tohoto Tisyčyho / ssestisté[ho pade]sátého druhého... Litomyšl: [Dorota Březinová?], 1652. Knihopis č. K06271
Nowina welmi žalostiwá a prawdiwá... Litomyšl: [Daniel Vojtěch Kamenický], 1696. Knihopis č. K06299
Pjseň prawdiwá [o] dwauch bohaprázných(!) Synech... Litomyšl: [Jan Kamenický?, 1733?], Knihopis č. K12488
Strassliwá Nowina o gednom Zlatnickém Mladency... [Litomyšl: Daniel Vojtěch Kamenický, 1685–1709]. Knihopis č. K06316

Moravská zemská knihovna v Brně

Sign. VK-0000.001,přív.12 (*Mord vkrutný, který se stal w Morawě, w Kragj Holomauckém, na Panstwj Goldensstainském w Dedině Ullersdorf, roku 1817 což lepě z této pjsně wyrozumj: Smutný přjběh hcyc zaspjwat*). [Litomyšl?]: [Václav Vojtěch Tureček?], [1818?].

Sign. VK-0000.015,přív.20 (*Skutek neslychaný, genž nyněgssy časy, wssudy slychany laupežnjcy tyranstwj nad lidma prowozugi, s tyto pjsně každý lépe wyrozumj*). [Česko?]: [nakladatel není známý], [1819?].

Sign. VK-0000.101,přív.5 (*Nowá pjsěň o přehrozném mordu, který se stal letossnjho roku w zemi rakouské bljž města Mikulowa w gednom mlyně*). Opava: Antonín Pavlíček, [mezi 1866 a 1870?].

Sign. VK-0000.103,přív.17 (CHLÁDEK, Josef. *Pjseň o utrpenj bohabogné manželky, w okresu kutnohorském w obci Chlistowice*). Chrudim: Stanislav Pospíšil, [1879?].

Sign. VK-0000.148 (*Nowá pjsěň o přehrozném mordu, který se stal letossnjho roku w zemi rakouské bljž města Mikulowa w gednom mlyně*). Litomyšl: Josefa Bergrová, 1868.

Sign. VK-0000.148,přív.6 (*Nowá pjsěň o přehrozném mordu, který se stal letossnjho roku w zemi rakouské, bljž města Mikulowa w gednom mlyně*). Litomyšl: Josefa Bergrová, 1868.

Sign. VK-0000.175,přív.54 ([*Mord vkrutný, který se stál w morawě kragj Brněnském na panstwj Wysskowském w městečku Pustoměry s gistau ženau Cecyligj Ulbrychowau která swých vlastných synáčku, a cerussek sedm zamordowala, a letossnj rok z té vraždy se wyznala, což lepe z této pjsně wyrozumj: Neljtugte o křestiane, etc.*]). [Jihlava?]: [Fabián Beinhauer?], [1800?].

Sign. VK-0000.175,přív.55 (*Prawdiwý Přjběh, který se stal w zemi České, kragi Králohradeckém, bljž městečka Kostelce: [Za]staw se milý krag[ane ...]*). [Jihlava?]: [Fabián Beinhauer?], [mezi 1790 a 1800?].

Sign. VK-0000.238,přív.20 (*Žalostný přjběh w pjsěň uweděný, co se stalo w Polském položenj města Krakowě s gednou*

¹⁰⁸ Sign. X-0026.839,159.

¹⁰⁹ Sign. VK-0000.454,přív.56.

¹¹⁰ Sign. VK-0005.347.

- chudou wdowou, která swého bratra nawsstiwila a gak od něho přigatá byla, co se w pjsnj lepssj wyrozumj). Litomyšl: Josefa Bergrová, 1871.
- Sign. VK-0000.250,přív.4 (*Mord vkrutný, který se stal blíž města Teplice*). [Chrudim?]: [Josef Jan Košina?], [1822?].
- Sign. VK-0000.256,přív.1 (*Nowá pjseň o gedné bohaprázdné panně, která sedum swých vlastnjch djtek o život připravila*). Litomyšl: Josefa Bergrová, [1867?].
- Sign. VK-0000.280,přív.5 (*[Pjseň nowá o Mordu vkrutným, který se stal Morawské zemi. Wytisštěná pro Vwarowánj zlého]*). [Litomyšl?]: [Václav Vojtěch Tureček?], [1818?].
- Sign. VK-0000.319,přív.44 (*Pravdivá píseň o nešťastné bouři na moři, která vystěhovalce do Ameriky stihla a kterak skrze důvěrné volání k Marii Panně zázračně zachráněni byli*). Chrudim: Stanislav Pospíšil, [mezi 1871 a 1880?].
- Sign. VK-0000.323,přív.19 (*Pjseň o převkrutném Mordu*). [Jihlava]: [Fabián Beinhauer], [mezi 1801 a 1820?].
- Sign. VK-0000.353,přív.2 (*Skutek neslychaný, genž nyněgssj časy, wssudy slychaný laupežnjcy tyranstw j nad lidma prowozugj, s tyto pjsně každý lépe wyrozumj*). [Česko?]: [nakladatel není známý], [mezi 1781 a 1800?].
- Sign. VK-0000.378,přív.2 (*Nowá pjseň o přehrozném mordu, který se stal letossnjho roku w zemi rakouské blíž města Mikulowa w gednom mlýně*). Chrudim: Stanislav Pospíšil, [1868?].
- Sign. VK-0000.390,přív.62 (*Nowá pjseň o přehrozném mordu, který se stal na Morawě w městečku Nosyslawě w kragi Brněnském*). [Jihlava]: [Jan Rippl], [1864?].
- Sign. VK-0000.390,přív.63 (*Mord přehrozný, genž se nad gistým Mlinářem blíž Saské zemi w městečku řeknem Schwarzenwaldu gest spáchal, co spjsně se wyrozumy*). [Litomyšl?]: [dědici Jana Josefa Turečka – Aloisie Turečková?], [1840?].
- Sign. VK-0000.402,přív.1 (*Nowá pjseň o přehrozném mordu, který se stal na Morawě w městečku Nosyslawě w kragi Brněnském w roku 1864*). [Jihlava]: [Jan Rippl], [1864?].
- Sign. VK-0000.411,přív.37 (*Nowá pjseň o přehrozném mordu, který se stal letossnjho roku w zemi rakouské blíž města Mikulowa w gednom mlýně*). Litomyšl: Josefa Bergrová, 1865.
- Sign. VK-0000.455,přív.15 (*Skutek nelychaný, genž nyněgssj časy, wssudy slychaný laupežnjcy tyranstw j nad lidma prowozugj, s tyto pjsně každý lépe wyrozumj*). [Česko?]: [nakladatel není známý], [1819?].
- Sign. VK-0000.424,přív.25 (*Pjseň nowá aneb Mord ukrutný, který se stal v Čechách, w kragi Chrudimském, na panstw j Litomyšském, ve wsy Hrussovy*). Litomyšl: [nakladatel není známý], [1840?].
- Sign. VK-0000.454,přív.56 (*Nowá pjseň o přehrozném mordu, který se stal letossnjho roku w zemi rakouské blíž města Mikulowa w gednom mlýně*). Ledec: B. Pospíšil, [1866].
- Sign. VK-0000.462,přív.4 (*Mord vkrutný, který se stal blíž města Teplice*). [Jihlava]: [Fabián Beinhauer], [1822?].
- Sign. VK-0000.469,přív.3 (*Mord přehrozný, genž se nad gistým mljnářem blíž saské zemi w městečku řečeném Sswarzenwaldu gest spachal*). [Jihlava]: [Fabián Beinhauer], [1822?].
- Sign. VK-0000.505,60 (*Nowá pjseň o přehrozném mordu, který se stal letassnjho roku w zemy rakouské blíž města Mikulowa w gednom mlýně*). Jihlava: Jan Rippl, [1860?].
- Sign. VK-0000.513,přív.39 (*Skutek neslychanj, genž nyněgssj časy, wssudy slychaný laupežnjcy tyranstw j nad lidma prowozugj, s tyto pjsně každý lépe wyrozumj*). [Pisek]: [Josef Vetterl], [1815?].
- Sign. VK-0000.556,přív.1 (*Nowá pjseň o gedné bohaprázdné panně, která sedum swých vlastnjch djtek o život připravila*). [Chrudim?]: [Stanislav Pospíšil?], [mezi 1861 a 1865?].
- Sign. VK-0000.595,přív.24 (*Nowá pjseň o mordu, který se stal u města Šumberka w kragj olomouckém w okresu ssumberském roku 1863*). Olomouc: Antonín Halouzka, 1863.
- Sign. VK-0000.615,přív.107 (CHLÁDEK, Arnošt. *Píseň o bestiální vraždě jež byla spáchána Ladislavem Tomanem z Rosičky u Mor. Olešnice, a který byl odsouzen v Uher. Hradišti k smrti provazem. Rudolf Železný ku 12letému žaláři*). Litomyšl: Vladimír Augusta, [mezi 1889 a 1937?].
- Sign. VK-0000.635,přív.19 (*Mord vkrutný, který se stal blíž města Teplice*). [Jihlava]: [Fabián Augustin Beinhauer?], [1822?].
- Sign. VK-0000.706,přív.16 (*Nowá pjseň o přehrozném mordu kteri se stal rakauské zemi blíž města Niksspurku*). Uherské Hradiště: Antonín C. Zanner, [mezi 1851 a 1870?].
- Sign. VK-0000.791,přív.12 (*Nowá pjseň o přehrozném mordu, který se stal letossnjho roku w zemi Rakouské blíž města Mikulowa w gednom mlýně*). Chrudim: Stanislav Pospíšil, [1868?].
- Sign. VK-0002.515 (*Nowá pjseň o hrozném mordu, který se stal u města Konice w kragi Holomouckém 12. unora roku 1861 w dědině Břysko nazwany*). Olomouc: Antonín Halauska, [1861?].
- Sign. VK-0003.508 (*Mord vkrutný, který se stal blíž města Teplice*). Teplice: [Jan Nepomuk Jeřábek?], [1822?].
- Sign. VK-0004.509 (*Nowá pjseň o přehrozném mordu, který se stal letossnjho roku w zemi rakouské blíž města Mikulowa w gednom mlýně*). Olomouc: Josef Groák, [mezi 1864 a 1875?].
- Sign. VK-0004.741 ([*Mord ukrutný, který se stal v ruské zemi*]). [Chrudim?]: [Josef Jan Košina?], [1838?].
- Sign. VK-0004.918 (*Mord vkrutný, který se stal blíž města Teplice*). [Litomyšl?]: [Václav Vojtěch Tureček?], [1822?].
- Sign. VK-0004.953 (*Smutný přjběh který se stal w městě Wjdni, kdežto gedem student, čtyry přehrozné mordy spáchal*). Litomyšl: [František Berger?], [1849?].
- Sign. VK-0004.960 (*Nowá Pjseň o gedné bohaprázdné Panně, která swých sedm vlastnjch djtek o život připravila: Žádám wás panny také mladěncy*). [Litomyšl?]: [František Berger?], [mezi 1846 a 1852?].
- Sign. VK-0005.345 (*Nowá pjseň o přehrozném mordu, který se stal letossnjho roku w zemi rakouské, blíž města Mikulowa w gednom mlýně*). Litomyšl: Josefa Bergrová, 1868.
- Sign. VK-0005.347 (*Nowá pjseň o přehrozně vraždě, která se stala letossnjho roku w zemi rakouské, blíž města Mikulowa w gednom mlýně*). Litomyšl: Josefa. Bergrová, [1868?].
- Sign. VK-0005.361 (*Nowá přjkladná pjseň o Mordu, který se stal w kragj Olomouckém w okresu Zábřežském roku minulého*). Litomyšl: Josefa Bergrová, [mezi 1864 a 1874?].
- Sign. VK-0007.137 (*Nowá pjseň o přehrozném mordu, který se stal letossnjho roku w zemy rakouské blíž města Mikulowa*

w *gednom mlýně*). Znojmo: Martin Ferdinand Lenk, [mezi 1857 a 1870?].
 Sign. VK-0007.515 (*Mord vkrutný, který se stal blíž města Teplice*). [Jihlava?]: [Fabián Beinhauer], [1822?].
 Sign. VK-0010.542 (*Pjseň o hrozne powodni, která stjhla roku 1872 welikou část země České: Zpjwá se gako: „Polepssme se lidé rc.“*). Chrudim: Stanislav Pospíšil, [1872?].
 Sign. VK-0011.015 (*Žalostná pjseň o ukrutné vraždě*). [Česko]: František Skoták, [mezi 1864 a 1874?].
 Sign. VK-0011.032 (*Pjseň o hrozne powodni, která stjhla roku 1872 welikou část země České: Zpjwá se gako: „Polepssme se lidé rc.“*). Chrudim: Stanislav Pospíšil, [1872?].
 Sign. VK-0011.042 (*[Žalostný příběh v píseň uvedený, co se stalo v polském položení města Krakově s jednou chudou vdovou, která svého bratra navštívila a jak od něho přijatá byla, co se lépe v písni vyrozumí]*). [Litomyšl?]: [Vladimír Augusta?], [mezi 1881 a 1900?].
 Sign. VK-0011.989 (*Nowá pjseň o přehrozném mordu, který se stal na Morawě w městečku Noslislawě w kragu Brněnském w roku 1864*). Olomouc: Josef Groák, [mezi 1864 a 1870?].
 Sign. VK-0012.050 (*Nowa pjseň o přehrozném mordu, který se stal na Morawě w městečku Nosyslawě w kragi Brněnskem w roku 1864*). Znojmo: Martin František Lenk, [1864?].
 Sign. X-0026.839,159 (*Nowá pjseň o přehrozném mordu který se stal rakuské zemi blíž města Niklsspurku*). Uherské Hradiště: [Antonín Zanner, 1865].

Literatura:

BENEŠ 1970: BENEŠ, Bohuslav. *Světská píseň kramářská: příspěvek k poetice pololidové poezie*. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1970.
BYDŽOVSKÁ 2010: BYDŽOVSKÁ, Iva. Popis katastrofy v kramářských tiscích. *Problematika historických a vzácných knižních fondů 2010: sborník z 19. odborné konference, Olomouc, 20.–21. října 2010*. V Olomouci: Vědecká knihovna, Brno: Sdružení knihoven České republiky, 2011. s. 73–87. Dostupné také z: <https://wayback.webarchiv.cz/wayback/http://www.sdruk.cz/data/xinha/sdruk/2011/Bydzovska.pdf>
DUFKA 2022a: DUFKA, Jiří (ed.). *Kramářské písňové tisky. Kapitoly k materiálovým aspektům*. Brno: Moravská zemská knihovna, 2022.
DUFKA 2022b: DUFKA, Jiří. Formát. In: DUFKA, Jiří (ed.). *Kramářské písňové tisky. Kapitoly k materiálovým aspektům*. Brno: Moravská zemská knihovna, 2022, s. 58–72.
FIALA 1990: FIALA, Jiří. Barokní balady a morytáty. *Česká literatura* 38, 1990, č. 4, s. 295–305.

GLOMBOVÁ 2020: GLOMBOVÁ, Hana (ed.). *Do Brna široká cesta. Kramářské písně se světskou tematikou. Katalog k výstavě: Moravské zemské muzeum, 4. září 2020 – 7. března 2021*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2020.
KOSEK – BŘEZINA 2022: KOSEK, Pavel – BŘEZINA, Martin. Ortografie. In: DUFKA, Jiří (ed.). *Kramářské písňové tisky. Kapitoly k materiálovým aspektům*. Brno: Moravská zemská knihovna, 2022, s. 75–85.
MACHÁČKOVÁ 2021: MACHÁČKOVÁ, Romana. Kramářské tisky jako předmět sběratelství aneb cesty kramářských písní do moravských muzeí a knihoven. *Acta Musei Nationalis Pragae. Historia litterarum* 66, 2021, č. 3–4, s. 111–121.
MASSOWOVÁ 2013: MASSOWOVÁ, Dana. Historie knihtisku v Mikulově. In: *regioM 2013. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*, s. 58–68.
SEHNAL 1950: SEHNAL, Jiří. Nápěvy světských písní kramářských v 17. a 18. století. In: VÁCLAVEK, Bedřich – SMETANA, Robert. *O české písni lidové a zlidovělé*. Praha: Svoboda, 1950, s. 275–286.
SCHEYBAL 1991: SCHEYBAL, Josef V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991.
SMETANA – VÁCLAVEK 1949: SMETANA, Robert – VÁCLAVEK, Bedřich. *České písně kramářské*. Praha: Svoboda, 1949.
ŠKUDRNOVÁ 2016: ŠKUDRNOVÁ, Jaroslava. „Jsouc v těch písniích mlynář (ne)jeden“ aneb obraz mlynáře v kramářských písničkách. *Časopis Národního muzea. Řada historická / Journal of the National Museum (Prague). Series Historia* 185, 2016, č. 1–2, s. 5–16.

Elektronické zdroje:

Mariánský mlýn; Marienmühle. In: [Vodnimlyny.cz](http://vodnimlyny.cz). [online]. [cit. 9. 5. 2022.] Dostupné z: <https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/8779-mariansky-mlyn-marienmuhle>
 Jeřábek. In: CHYBA, Karel. *Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do r. 1860*. [online]. [cit. 5. 8. 2024.] Dostupné z: <http://www.clavmon.cz/chyba/vyhled-nov.asp>

Romana Dominika Hrbatová

Moravské zemské muzeum
 Oddělení dějin kultury antitotalitního zaměření
 Hudcova 76
 612 00 Brno

Jindra Pavelková

Moravská zemská knihovna v Brně
 Kounicova 65a
 601 87 Brno